

Kende János: A Magyarországi Szociáldemokrata Párt nemzetiségi politikája, 1903—1919

(Értekezések a történeti tudományok köréből. Új sorozat 68. szám. Akadémiai Kiadó, Budapest, 1973)

Szerény terjedelmű munkájában a szerző azt a célt tűzi maga elé, hogy megvizsgálja „a MSZDP-nek a nemzetiségi kérdés megoldásáról, az uralkodó osztályok nemzetiségi elnyomásáról vallott nézeteit”, elemezze azok változását, „valamint azt a viszonyt, amely a nemzetiségi szekciók és az MSZDP között kialakult” (7. l.). Munkája eképpen elsősorban *eszméletörténeti* vállalkozás. Minthogy azonban tanulmányával azt kívánja bebizonyítani, „hogy az MSZDP-nek voltak lehetőségei a nemzetiségi tömegek meghódítására (ideértve a nemzetiségi parasztságot is), és kimutatni, hogy milyen konkrét szerepet játszott az MSZDP a magyarországi nemzetiségi kérdés megoldásában” (8. l.), ez azt is jelenti, hogy tárgyalása során *politikátörténetet* is kell nyújtania.

Az értekezés célkitűzései között kiemelten szerepel még annak bemutatása, „hogy milyen szerepe volt az általános választójogért folytatott harcnak az MSZDP nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos állásfoglalásaiban”. Kende János előrebocsátja azon meggyőződését, mely szerint „ennek a küzdelemnek taktikai változásai alakították a párt nemzetiségi politikáját. Ez és nem a pártvezetőség nacionalizmusa vagy kozmopolitizmusa magyarázza a különféle, nemegyszer egymással ellentétes, hibás nézetek jelentkezését a pártnak a nemzetiségi kérdéssel kapcsolatos megnyilatkozásaiban.” (10. l.) A munka során a szerzőnek sikerül ezt a felfogását bebizonyítania, ami az eszme- és politikátörténeti tárgyalásmód szerencsés *együttes* kezelésének az eredménye.

Az első fejezet a 8, erősen nemzetiségi jellegű vármegye területén tízezreket magával sodró — egyébként 1848 és 1918 között egyedülállóan intenzív — 1903—1904. évi parasztmozgalmakat ismerteti. Vácolja a mozgalmak kirobbanásának gazdasági feltételeit, amelyhez politikai keretet a Budapestről, Aradról, Temesvárról kiinduló egyre élénkebb szocialista agitáció nyújtott. A hatóságok a mind merészebb törekvésű megmozdulásokkal szemben növekvő terrorral válaszoltak, amely aztán a hírhedt élesdi sortűzben kulminált. Kende János úgy látja, hogy mégsem a terror volt a vereség legfőbb oka, hanem az, „hogy a parasztság egy idő után teljesen magára hagyva harcolt” (28. l.). Mert az MSZDP nem változtatta meg felfogását az agrárkérdésben: továbbra sem tette magáévá a földosztás gondolatát. Bár a párt gyakorlati politikájában iparkodott alkalmazkodni a viharos erejű *nemzetiségi* mozgalom igényeihez, elméletileg — úgymond — nem kívánt túlmenni az 1868-i nemzetiségi törvényen. Az elméleti fogyatékoságokhoz járult az az opportunistai politikai magatartás, amely „lényegében válasz nélkül” (33. l.) meghátrált a tomboló kormányterror elől; így az SZDP kénytelen volt a mozgalmak idején megszerzett pozícióit feladni, és ez azt is jelentette, hogy a keletkezett politikai vákuumba akadálytalanul és gyorsan hatolhattak be a nemzetiségi tömegek között eddig egyébként az MSZDP-vel konkurrálni sem képes nemzetiségi pártok.

A szerző helyesen állapítja meg: „az uralkodó osztályok *mindenre* [kiemelés — P.P.] el vannak szánva, hogy megakadályozzák az MSZDP munkáját a nemzetiségek között” (32. l.). Az MSZDP helyzetét-lehetőségeit azonban — véleményünk szerint — nem sikerül pontosan meghatározni, amikor arról ír, hogy „A szociáldemokrácia pozícióit csak akkor lehetett volna megőrizni, ha a párt városos és falun egyaránt teljes erejét mozgósítja a hatósági terror ellen” (uo.). Először is világosan kell látnunk, hogy ez csupán elméleti megállapítás, mert az MSZDP eszmei arculatát, politikáját nézve, nem kínál reális alternatívát. De még ha a párt — és ez ellenvetésünk lényege — képes lett volna minden erejét mozgósítani, akkor is alul kellett volna maradnia a mindenre elszánt és összehasonlíthatatlanul jobb pozíciókban levő erőszak szervezettel szemben. Kende János is tesz — megítélésünk szerint — ezen felfogás irányába lépést, amikor fenti kategorikus megállapításához hozzáfűzi: „Ez azonban esetleg azzal a kockázattal

járt volna, hogy a magyar munkásmozgalom által élvezett sovány legalitás még jobban csökken.” (32—33 l.) Ellenben ez nem illeszkedik szervesen korábbi kijelentéséhez.

A kifogásolt megállapítással függ össze az is, hogy a szerző nem illeti bíráló szóval az 1905. évi kongresszuson felszólaló ellenzéki Dániel Arnold azon szavait, amelyeket a megalkuvó szociáldemokrata vezetés kiváltotta jogos elkeseredés miatt *politikailag* megértéssel lehet fogadni, de amelyek *történetileg* mégis megengedhetetlenül szimplifikálók. Dániel ugyanis a kormányterroret így jellemzi: „... Tisza Pistának tetszett egynéhány csendőrt a nemzetiségek nyakára kivezényelni.” (38. l.)

A szerző ismerteti Szabó Ervinnek a nemzeti-nemzetiségi kérdéstről alkotott felfogását, illetve annak változását, és közben finom precizitással bizonyítja e nézetek általa adott interpretálásának a helyességét (34—37. l.).

A továbbiakban az MSZDP 1905 és 1914 közötti politikáját vázlatosan áttekintve, ismerteti a pártnak a nemzetiségi kérdéstről vallott nézeteit, az uralkodó osztályok nemzetiségi elnyomó intézkedéseire történt reflektálásait. Ennek pedig lényege az, hogy a politikájának tengelyébe az általános, titkos és egyenlő választójog kivívását állító párt ezen célkitűzésének rendelte alá egyéb demokratikus célkitűzéseit, így a nemzetiségi kérdést is. Ebből is következőleg a párt — ugyanakkor, amikor másfelől határozottan elítélte a nemzetiségekkel szembeni terroret, az erőszakos asszimilációt — nem ment tovább a saját iskola, bíróság, kultúra iránti jog elismerésénél. Kende János ebből olyan következtetésre jut — mint már jeleztük —, hogy az MSZDP álláspontja nem megy tovább az 1868-as törvényen (29., 50—51. l.). Lényegét tekintve feltétlenül helyes a szerző értékelése, ám az 1868-as törvénnyel való ilyen direkt összevetést túlzottan elmarasztalónak véljük. Abból a megfontolásból, mely szerint az 1868-as törvény számos pontján visszalépést jelentett a valóban literális elképzelésekhez képest is. Tehát amennyiben az MSZDP nemzetiségi politikája letérést is jelentett a proletárszocializmus platformjáról, az még egyáltalán nem jelenti azt — és Kende munkája sem bizonyítja —, hogy az út innét a polgári demokratikus megoldás *mostohább* változatának igenléséhez vezetett volna.

Ellenben komoly pozitívumnak gondoljuk annak kimondását, mely szerint „Nem kárhoztatható az MSZDP azért, hogy nem helyeselte a nemzetiségek különválását Magyarországtól” (50. l.).

Ugyancsak igen figyelemre méltónak látjuk azt is, hogy a szerző a szociáldemokrata megnyilatkozások értékelésénél felismeri-elismeri a „magyarság” védelmében „a taktikailag megengedhető mértéket” (52. l.). Kár, hogy nem határozza meg közelebről, mit ért ezen.

Az MSZDP nemzetiségi politikájának nacionalista vonásai, a nemzetiségi kérdés jelentőségének a semmibe vevése megteremtette a maga „gyümölcseit”: egyre-másra jelentkeztek a párton belül a nem magyar anyanyelvű elvtársak önállósulási törekvései. Az értekezés harmadik fejezete ezen folyamatot veszi szemügyre. Kende János helyesen állapítja meg, hogy az önállósulási törekvés nacionalista válasz a párt politikájának nacionalista megnyilvánulásaira (58. l.). A munka többek között kimutatja, hogy a soknemzetiségű magyar párt elmaradt az ugyancsak soknemzetiségű osztrák párttól, amikor a nemzetiségeknek tulajdonképpen csak az önálló agítációját adta meg (60. l.). Másfelől azonban ugyancsak e munka megállapítja, hogy a haladtabb osztrák párt 1897-es kongresszusa megszüntette a párt egységét „és kaput nyitott a nacionalizmusnak a munkásmozgalmon belül” (64. l.). Mind a két megoldás tehát zsákutcába torkollott. Felvetődik ezért a kérdés, hogy vajon milyen pozitív megoldásra volt lehetőség? Adott volt-e egyáltalán ilyen lehetőség? Persze nem elméletileg, hanem a két párt helyzetét, politikáját, lehetőségeit figyelembe véve. Erre azonban — sajnos — az olvasó nem kap feleletet.

Az MSZDP-nek az első világháború idején folytatott nemzetiségi politikáját tárgyaló — negyedik — fejezet legizgalmasabb és legtöbb újat hozó része az, amelyik bemutatja a párt szerepét az 1917-es stockholmi békekonferencián. Természetesen Stockholm bemutatása sem önmagáért való kitérő, mert az igen komoly affinitást mutat a nemzetiségi kérdéssel. Ismeretes módon az MSZDP vezetői mindvégig a Monarchiának mint gazdasági egységnek a fenntartása

mellett foglaltak állást, és a háború dereka táján felismerték, hogy a *status quo ante bellum* fenntartására csakis egy mielőbbi megegyezéssel béke létrehozása teremthet lehetőséget. Ezért fogott az MSZDP 1916 elejétől élénk nemzetközi tevékenységbe, amely azután a stockholmi békekonferencián kulminált. Az MSZDP addig követett politikája az antantországok és a központi hatalmak szociáldemokrata pártjai közötti közvetítő szerepre adott lehetőséget, amelyet a párt vezetése nagy igyekezettel próbált eredménnyé formálni, és így — állapítja meg Kende János — „a Monarchia szociáldemokrata pártjai közül az MSZDP játszotta a legfontosabb szerepet a stockholmi konferencián” (89. l.). Ám az ellentétek sokkal nagyobbak voltak annál, mintsem azt bármely ügyes lavírozó politikával át lehetett volna hidalni. Ezért, ha sikert nem is lehetett elérni, Stockholm mégis azzal a tanulással szolgált az MSZDP számára, „hogy a nemzetiségi kérdést többé nem lehet nem létezőnek tekinteni, s ennek konzekvenciáit a pártnak minél sürgősebben le kell vonnia” (91. l.).

Az értekezés befejező fejezetéből — amely a polgári demokratikus forradalom idején vizsgálja tárgyát — kitűnik, hogy az MSZDP jelentősen módosította korábbi felfogását. A párt 1918. október 13-i rendkívüli kongresszusán előadói beszédében Kunfi Zsigmond leszögezte: „A nemzetiségekkel szemben nyíltan és világosan elismerjük a nemzetek önrendelkező jogát, annak minden konzekvenciájával.” (100. l.) Garami Ernő az 1919. január 8-i munkástanácsi ülésen szintén arról beszélt, hogy „mi a népek önrendelkező joga alapján állunk” (110. l.). Az önmagukban világosan és egyértelműen hangzó kijelentések — különösen a nemzetiségi fülek számára — már korántsem voltak ilyen egyértelműek. Sokkal inkább ellentmondásokkal terheltek. A különböző feltételek, amelyekhez az önrendelkezés jogának érvényesülését kötötték, a gyakorlatban erősen leszállították az újszerű kijelentések értékét. Mindent összevetve arról van szó, hogy a párt kétségtelen előrelépése nem volt elégséges ahhoz, hogy az adott helyzet követelményeihez igazodjanak. Ezért joggal állapítja meg Kende János, hogy a nemzetiségi szociáldemokrata szekciók saját burzsoáziájukhoz történő csatlakozásáért „nem kis részben az MSZDP nemzetiségi politikája is felelős volt” (101. l.). Az értekezés keretei miatt természetesen ennél pontosabb értékelést nem lehet számon kérni. De a későbbi e tárgyú kutatásoknak fontos feladatuk lesz annak tisztázása, hogy ez a „nem kis rész” vajon mekkora is volt, és hogyan viszonylik a végül is saját burzsoáziájukhoz csatlakozó, a később a Tanácsköztársaságra támadó utódállamok hadviselését támogató, e térségben lényegében az ellenforradalom erőit növelő nemzetiségi szociáldemokrata pártok felelőségéhez.

Összegezve megállapíthatjuk, hogy Kende János értekezése figyelemre méltóan értékes munka, amely számottevően gyarapítja párttörténeti irodalmunkat. Előadása tömör, összegező jellegű, mert a szerző lényegesen nagyobb ismeretanyag birtokában van, mint amit értekezésében megír. Forrásbázisa széles, amelyet precízen kezel és általában adekvátan elemez, általánosít. Vállalt célkitűzését — mint előljáróban jeleztük — teljesíteni tudta. Mégis — és ez így természetes — éppen munkája hívja fel a figyelmet arra, hogy a témát illetően mennyi még a nem is lényegtelen, de tisztázatlan, megnyugtatóan meg nem válaszolt kérdés.

Pritz Pál